

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

Türkiye AB İlişkilerinde Norveç Modeli:
Ne Kadar Geçerli?

Doç. Dr. Çiğdem Nas

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

Türkiye AB İlişkilerinde Norveç Modeli: Ne Kadar Geçerli?

Geçtiğimiz yıl Geçtiğimiz yıl Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın dile getirdiği Norveç modeli son dönemde tekrar gündeme geldi. Egemen Bağış Brüksel'de yaptığı basın toplantısında Norveç'in AB üyesi olmayıp Birlik ile çeşitli alanlarda işbirliği içinde olduğu özel konumuna atıfta bulundu. Bağış'ın söz konusu örneğin Türkiye için de geçerli olabileceğini belirttiği basında yer aldı. Bu değerlendirme notunda kısaca Norveç örneğinden söz ederek, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde ne derecede örnek teşkil edebileceğini sorgulayacağız.

Norveç'in AB Macerası

Norveç 1905 yılında İsveç'ten bağımsızlığını kazanmış yaklaşık dört milyon sekiz yüz bin nüfuslu anayasal monarşi ile yönetilen bir ülkedir. Avrupa'nın kuzeybatısındaki stratejik konumu onu NATO'nun da önemli bir üyesi yapmıştır. Norveçliler için geç kazandıkları bağımsızlıkları ve İskandinavya'nın en etkin devleti İsveç'in gölgesinde kalmanın getirdiği tarihsel miras AB gibi egemenlik devrinin söz konusu olduğu bir birliğe girmeyi oldukça problemlerli bir karar haline getirmiştir. Norveç'in siyasi kültürü de merkezi bir otoriteye bağlanmak konusunda şüpheli bir yaklaşımı getirmiştir.

Norveç 1960 yılında Stockholm Sözleşmesi'ne taraf olarak İngiltere'nin başını çektiği Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin üyesi olmuştur. Bu dönemde Fransa ve Batı Almanya'nın başını çektiği altılar Avrupası'na karşı İngiltere tarafından geliştirilen ve daha gevşek bir ekonomik entegrasyon modeli öngören EFTA'da bir araya gelen yediler Avrupası içinde yer almıştır. Norveç'in AT/AB üyeliği için dört kez başvurduğu ve halk oylamasının iki kez söz konusu olduğu söylenebilir. İlkinde 1961 tarihinde İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın üyelik başvurusunun ardından 30 Nisan 1962 tarihinde o zamanki Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik için başvuruda bulunmuştur. İngiltere'nin üyeliğinin Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle tarafından veto edilmesi sonrasında bu ülkeler üyelik başvurularını askıya almışlardır.

Norveç diğer ülkeler ile birlikte 10 Mayıs 1967 yılında üyelik başvurusunu yinelemiştir. Charles de Gaulle'ün istifası ve ardından toplanan Lahey zirvesi sonrasında İngiltere'nin üyeliğinin mümkün olması ile süreç tekrar başlamış, 30 Haziran 1970'te başlayan üyelik müzakereleri 22 Ocak 1972'de katılım anlaşmalarının imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak onay sürecinde katılım anlaşması Norveç'te 24 ve 25 Eylül tarihlerinde referanduma sunulmuş ve halk yüzde 54 oranında hayır oyu kullanmıştır. Bu sebeple İngiltere, Danimarka ve İrlanda AT üyesi olurken, Norveç Topluluğun dışında kalmıştır. Norveç gibi bir İskandinav ülkesi sayılabilecek Danimarka'da da 2 Ekim 1972'de bir

referandum düzenlenmiş ancak referandum sonucunda yüzde 63.5 oyla üyelik kabul görmüştür. Danimarka da daha sonraki yıllarda sık sık Avrupa şüpheciliğinin tezahürlerini gösteren ve entegrasyonun ileriki aşamalarında bazı politika alanlarının dışında kalmayı tercih eden bir ülke olmasına rağmen, Norveç ve Danimarka'da yapılan referandumlarda bu farklı sonuçların çıkmasının Norveç'e özel bazı nedenleri olmalıdır.

Norveç'i üyeliği son kez Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın 1995'teki AB üyeliği sürecinde gündeme gelmiştir. İsveç ve Finlandiya'dan sonra 25 Kasım 1992'de Norveç tekrar bir başvuruda bulunmuştur. 5 Nisan 1993'te başlayan müzakereler yine üyelik ile sonuçlanamamıştır. 28 Kasım 1994 tarihindeki referandumda yüzde 52,2 oranında yine olumsuz oy çıkmıştır. Yapılan bazı kamuoyu anketlerinden anlaşılacağı üzere Norveç halkının çoğunluğu için üyelik karşıtlığı devam etmektedir.

Norveç'teki bu tavrın nedenleri nelerdir? Bu tavrın nedenleri arasında siyasi partilerin tavırları, Norveç ekonomisinin yapısı ve tarihsel nedenler gelmektedir. Norveç'te 1972 ve 1994 yıllarında yapılan referandumlara baktığımızda özellikle ülkenin geleneksel kesimlerini temsil eden partilerin üyeliğe karşı bir kampanya yürüttüklerini görmekteyiz. Özellikle kırsal kesim kökenli Merkez Partisi tarihten gelen hassasiyetlere de dayanarak kamuoyunu yönlendirmiştir. 1972 yılında katılım anlaşmasını halkoyuna sunan İşçi Partisi üyeliği desteklemiş ancak halkoyu ile reddedilmesi karşısında istifa yoluna gitmiştir. Üyelik karşısında geliştirilen söyleme baktığımızda genellikle üyeliğin egemenlik kaybına yol açacağı ve Norveç'in farklı ekonomik yapısı sebebiyle özellikle petrol ve balıkçılık sanayilerini koruma gereği sonucunda ekonomik çıkarlara da aykırı olduğu söylenmiştir. Temelde Norveçlilerin büyük bir ülkeler birliği içinde küçük bir devlet olarak hükmedilme endişeleri ve kendi hayat tarzlarını korumaya yönelik kaygılarının etkili olduğu söylenebilir. Norveçli yazar ve bağımsızlık lideri Bjoernstjerne Bjoernso'un şöyle dediği aktarılmaktadır: "En iyi dış politika hiç dış politikanızın olmamasıdır." Bu ifade Norveçli'nin her türlü uluslararası angajman karşısındaki çekimser tutumunu anlatmak açısından açıklayıcı olabilir.

Norveç'in özellikle petrol ve doğal gaz üreten bir ülke olduğunu ve bu açıdan her ne kadar rezervleri azalıyor olsa da dünyadaki doğal gazda üçüncü petrolde yedinci ihracatçı olduğunu not etmek gerekir. Petrol ve doğal gazdan sonra balıkçılık sektörü üçüncü ihracat kalemini oluşturmaktadır. Gerek geleneksel balıkçılık, gerekse balık çiftlikleri ve işlenmiş balık ürünleri Norveç için büyük önem taşıyan üretim alanlarıdır. Norveç Denizi, Kuzey Denizi ve Baret Denizi barındırdıkları çok çeşitli balık türleri ile dünyanın en önemli kaynakları arasında bulunmaktadır. Böylesine önemli balık kaynaklarının AB üyesi olunması ile diğer AB ülkelerinin kullanımına açılması olasılığı ve AB'nin ortak kurallarına ve karar alma mekanizmasına tabi olması da özellikle Norveç'in kırsal kesimlerinde yaşayan tarım ve balıkçılıkla geçinen kesimlerin ve kamuoyunun üyelik karşısında tavrı almasına neden olmuştur.

Norveç bugün refah standartları açısından oldukça üst noktada olan ve ekonomik hayatını kendini özgü bir model ile planlamış olan bir ülkedir. AB ile ilişkileri Avrupa ekonomik alanı çerçevesinde ilerlemektedir. Bu çerçevede AB bütçesine de katkı yapmaktadır. Schengen alanının bir üyesi olup Erasmus programı gibi çeşitli AB programları ve ajanslarına katılmakta, dış ve güvenlik politikası alanında AB misyonlarına katkıda bulunmaktadır. Avrupa içinde de önemli refah düzeyine ulaşmış bir ülke olup, ekonomisi büyük ölçüde, ürettiği doğal kaynakların ihracatına dayalıdır. Ayrıca yine bu ekonomik yapının getirdiği ve bugün yaklaşık olarak kişi başına düşen yurtiçi hasılanın 57.400 doları bulunduğu güçlü refah sistemi de Danimarka'nın aksine Norveç'in Topluluk dışında kalacak güce sahip olmasına olanak tanımıştır.

Türkiye hızla büyüyen bir ülke olsa da henüz bu standartlarda bir refahtan uzaktır. AB ile gümrük birliği içindedir. Gümrük birliğinin yalnız taraflar arasında değil üçüncü ülkelere uygulanan ticaret politikasını içermesinden yola çıkarak, tam üye olarak karar mekanizmalarında yer alması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca coğrafi olarak baktığımızda da Türkiye'nin Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlar gibi istikrarsız bölgelere komşu olması AB ile dış politika alanında da kesişen önceliklere sahip olmasını getirmektedir. Bu açıdan da Norveç ile Türkiye'nin birbirine benzer olduğunu ya da AB ile ilişkilerinin paralel bir şekilde değerlendirilebileceğini söylemek mümkün değildir. Türkiye gibi AB içinde belirleyici bir aktör olması muhtemel olan bir ülke için üyeliği içermeyen formülleri tercih etmek ulusal çıkarları ile çelişen bir durum olacaktır. Bu tür model önerileri olsa olsa Türkiye'nin üyeliğine endişe ile bakan çevreleri rahatlatmaya yönelik bir taktik olabilir. Ne de olsa Türkiye 4.8 milyon nüfuslu bir refah ülkesi değildir.

Unutulmaması gereken bir diğer nokta da Türkiye'nin batı ile doğu arasındaki konumudur. Bu uzun yıllar Türkiye için bir kimlik ikilemine de yol açmış ve Türkiye'nin modern ve batılılaşmış özellikleri ile geleneksel özellikleri kimi zaman bir sentez oluştururken kimi zaman da çatışmıştır. Bu açıdan AB üyeliği, Türkiye'de pekişmiş bir demokrasi içinde hak ve özgürlüklerin garanti altına alındığı bir düzeni güçlendirecek ve kolaylaştıracaktır.